

iskazuje svoj interpretacijski potencijal koji, zajedno s popratnim priložima i slikovnim materijalima, epilog svoje (prividne) nedovršenosti opravdano može tražiti u čitateljskom angažmanu.

Puno značenje knjige „*Od ovih je njemački jezik za nas bez dvojbe najvažniji*“ ostvaruje se tek kada je uklopimo u cjelokupan kontekst „zanatske misije“ doktorskog studija. Pri tome valja napomenuti da se sintagma u navodnicima percipira u najpozitivnijem mogućem smislu jer otvara prostor učenju te spisateljskim i istraživačkim inovacijama mladih znanstvenika. Zbog toga mogli bismo reći da djelo Ivane Cvijović Javorina, osim zrele istraživačke analize početaka germanistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, predstavlja i glas nove generacije povjesničara. Glas je to koji teži otvorenosti i interdisciplinarnosti, ali i razumijevanju činjenice da je pojedinačno čitanje povijesti tek jedno od mogućih čitanja. U svakom slučaju, takav bi se glas trebao čuti čim dalje i što snažnije.

Lucija Bakšić

Zločinci, psihijatri i politička javnost: razvoj koncepta moralnog ludila od osamnaestog stoljeća do danas

David W. Jones, Disordered Personalities and Crime. An Analysis of the History of Moral Insanity, London-New York: Routledge, 2016., 295 str.

Povijest psihijatrije nužno polazi od detaljnog istraživanja povijesti ludila kao koncepta i, samim time, od proučavanja narativa koji su formirali sâm koncept mentalne bolesti. Parafrazirajući Foucaultovu „arheologiju znanja“, samoj znanosti psihijatriji morala je nužno prethoditi dubinska spoznaja da se tajne ljudskog uma mogu spoznati s pomoću znanstvene metodologije. Jedan korak pri formiranju te spoznaje bilo je i znanstveno promišljanje morala. Moralno značenje, smatrano urođenom osobinom, jednim od najvažnijih aspekata „ljudske prirode“, prije ranog novog vijeka pripadalo je domeni svećenika, no s postupnom sekularizacijom znanja u 17. i 18. stoljeću počinju rasprave o tome tko će preuzeti brigu o moralu. Knjiga *Disordered Personalities and Crime. An Analysis of the History of Moral Insanity* engleskog profesora s University of East London Davida W. Jonesa govori o jednoj takvoj raspravi – o diskusiji između psihijatarâ, pravnika i političke javnosti o dijagnozi takozvanog „moralnog ludila“. Knjiga ima deset poglavlja u kojima Jones ističe temeljne prijemore između medicinske skrbi i pravosuđa, kao razvijajućih i rastućih elemenata moderne države koji su trajali od sredine 18. stoljeća do danas, a u pozadini kojih leže učestale promjene kriterija pri definiranju pojmova „normalnog“ i „patološkog“ u imaginariju zapadne znanosti. Jones pokazuje kako je razvoj moderne psihijatrije i modernog pravosuđa u uskoj vezi s razvojem političke javnosti u građanskim slojevima i načinom na koji je Jürgen Habermas u svom djelu *Strukturalna preobrazba javne sfere (The Structural Transformation of the Public Sphere, 1962.)* opisao početke rasprave pitanja od općeg značenja u javnoj

sferi. Pritom sve veću pažnju zadobiva sama priroda nasilnih zločina koji u rastućoj klimi sekularnog humanizma i želje za očuvanjem tradicionalnog poretka dobivaju stigmatu najvećih zločina transgresije. Onodobni tisak umorstva i seksualne prijestupe često prikazuje kao zločine protiv same ljudskosti i usporedno s apelima koji traže strože kažnjavanje takvih prijestupa postoji i apel prema njihovoj medikalizaciji. Tako nastaje pojam „moral insanity“ koji Jones na temelju izvornih zapisnika londonskog sudišta „Old Bailey’s“ veže za nemogućnost vladanja vlastitim afektima. Jones, na temelju opsežnog proučavanja sudske prakse i medicinske literature, pokazuje kako je taj, izrazito društveno obilježen, termin prodro u medicinsku terminologiju, gdje se na temelju novih spoznaja razvijao u kasnije pojmove „moralne slaboumnosti“, „psihopatije“, „sociopatije“, pa sve do današnjeg antisocijalnog poremećaja ličnosti. Svaku od tih novih definicija slijedila je i bitno izmijenjena etiologija tog mentalnog poremećaja. Rane dijagnoze, temeljene na „nečudorednom životu“ i nedostatku moralne čvrstine, zamijenile su kvazi-darvinističke teorije degeneracije i lombrosovske antropologije atavističkih „kriminalnih tipova“, nakon čega slijedi psihoanalitički zakret sredine dvadesetog stoljeća, koji pozornost ponovno usmjerava prema društvenim faktorima mentalnog oboljenja, a potom opet slijedi nova biološka paradigma posvećena proučavanju aktivnosti mozga.

Jones osobitu pozornost posvećuje isticanju činjenice da psihijatrijska znanost u definiranju dijagnoza nije nipošto djelovala nezavisno, već su velik utjecaj na medicinsko poimanje različitih povijesnih inkarnacija „moralnog ludila“ imali često senzacionalistički intonirani medijski izvještaji o zločinima i pravosudna praksa. Također, Jones je temeljito istražio i povratnu spregu – promjene percepcije mentalno oboljelih prijestupnika u medijima i pred sudom pod utjecajem novih psihijatrijskih i psihologijskih paradigmi. Pritom sve tri analizirane institucije – mediji, psihijatrija i pravo – djeluju u širem socioekonomskom kontekstu i prilagođavaju se njihovim promjenama. Tu tendenciju Jones izuzetno temeljito prikazuje na primjeru eugeničkog pokreta koji se razvija kao određen oblik reakcije na prenapućenost zatvora i mentalnih institucija krajem devetnaestog stoljeća, što je dovelo do traženja radikalnijih mjera za rješavanje problema duševnih bolesti i kriminala raširenog u nižim slojevima. Još su jedan bitan primjer tri značajne promjene definicije pravne ubrojivosti u anglosaksonskom pravosuđu, koje nastaju kako zbog pragmatičnih potreba pravosudne struke, tako i zbog promjene temeljnih spoznaja o prirodi ljudskog uma i novih napredaka psihijatrijske znanosti. Jones na konkretnim primjerima iz sudskih izvora i iz onodobne medicinske literature, pokazuje kako je ispreplitanje pravosudne i medicinske prakse utjecalo na daljnje razumijevanje uma, morala i etike te društvene odgovornosti za zločin i mentalno oboljenje.

Ovakvih povijesnih studija bolesti, koje pojedine aspekte psihijatrijske prakse stavljaju u širi kontekst povijesnih procesa, u posljednje vrijeme ima sve više, no, nažalost, većina njih dolazi s angloameričkom područja te su se slabo prevodile u Hrvatskoj i ostaju relativno nedostupne u našim knjižarama i knjižnicama. To je žalostan slučaj jer ovakve studije, čak i ako ne dolaze iz tipkovnice povjesničara, otvaraju vrata novim pristupima proučavanju zdravlja i socijalnih institucija općenito. Iz osobnih istraživanja znam da je koncept „moral insanity“ bio prisutan u hrvatskoj psihijatrijskoj praksi te da su o njemu, s gledišta psihijatrijske struke, pisali na prijelazu iz devetnaestog u dvadeseto stoljeće dr. Ivo Žirovčić, ravnatelj Zavoda za umobolne u Stenjevcu i dr. Dragutin Forenbacher, kućni

liječnik u istom zavodu.¹ Daljnje upoznavanje ovakvih fenomena medicinske povijesti čiji je razvoj ostavio dubok trag, ne samo u medicinskoj već i u sudskoj i zakonodavnoj, pa samim time i u političkoj praksi moglo bi pomoći brojnim historiografskim istraživanjima, i to ne samo onima koja se bave poviješću javnog zdravstva, već i onima koja prate razvoj povijesti emocija i povijesti ideja. Način na koji se unutar polja medicine, prava i javne sfere konceptualiziralo suvremeno shvaćanje medicinske „normalnosti“ i etičke „moralnosti“ uvelike može razjasniti brojne prijevode koji se nalaze u samoj srži naših podjela na prosvjetiteljske temelje europske kulture i na odnos društva, države i pojedinca.

Vinko Drača

O hrvatskoj historiografiji u socijalističko doba

Magdalena Najbar-Agičić, *U skladu s marksizmom ili činjenicama: Hrvatska historiografija 1945-1960.*, Zagreb: Ibis grafika, 2013., 557 str.

Branimir Janković, *Mijenjanje sebe same: Preobrazbe hrvatske historiografije kasnog socijalizma*, Zagreb: Srednja Europa, 2016., 293 str.

Dugo vremena trebalo je za sveobuhvatniji retrospektivni i introspektivni osvrt na desetljeća hrvatske historiografije nakon Drugoga svjetskoga rata. Početni historiografski impetus dan je u knjizi Magdalene Najbar-Agičić: *U skladu s marksizmom ili činjenicama: Hrvatska historiografija 1945-1960*, da bi nastavak predstavljalo recentnije izdanje Branimira Jankovića, *Mijenjanje sebe same: preobrazbe hrvatske historiografije kasnog socijalizma*.² Radi se o dvjema svakako nadopunjavajućim studijama, premda urađenima s različitim metodoloških polazišta. Najbar-Agičić nas tako vodi u svijet institucionalnog, akademskog i ideološko-metodološkog svijeta hrvatske historiografije u periodu ranog socijalizma. Ona se detaljnije bavi institucionalnim razvojem hrvatske historiografije nakon Drugoga svjetskoga rata, obrađujući historiografsku djelatnost temeljnih institucija kao što su Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (s pripadajućim institutima: Historijski institut u Zagrebu, Historijski institut u Dubrovniku, Jadranski institut, Institut za nacionalnu arheologiju u Splitu i Staroslavenski institut u Zagrebu), Povijesno društvo Hrvatske i Sveučilište u Zagrebu. Najveći prostor posvećen je upravo Filozofskom fakultetu u Zagrebu i međusobnom odnosu tadašnjih povjesničara. Tako stranicama defiliraju poznata imena:

¹ Dragutin FORENBACHER, O takozvanoj moralnoj ludosti (moral insanity) osobitim obzirom na patološki spolni nagon (sa gledišta psihiatričko pravna), *Liečnički viestnik*, god. XV, br. 4, 1893.; Ivan ŽIROVČIĆ, O nazivu i razdjelbi duševnih bolesti, *Liečnički viestnik*, god. XVII, br. 5, 1895.

² Ovdje svakako valja još pridodati i knjigu Snježane KOREN, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960): komunistička partija Jugoslavije, nastava povijest, historiografija*, Zagreb 2012.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 49

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2017.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 49

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Vesna Vlahović Štetić

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Izvršna urednica / Executive Editor

Inga Vilogorac Brčić

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Dražen Nemet (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d. d., Sveti Ivan Zelina

Naklada / Issued

250 primjeraka / 250 copies

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*